

УДК 371.3:811.111

К.С. Маслієва, аспірантка

Київський національний лінгвістичний університет

вул. Велика Васильківська, 73, Київ, 03680, Україна

E-mail: maslieva_k@rambler.ru

ТЕМАТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Розглядається важливий складник іноземної комунікативної компетентності молодших школярів – мовна компетентність як об'єкт тематичного контролю. Аналізуються шляхи контролювання та оцінювання рівня сформованості мовної компетентності у межах тематичної атестації з іноземної мови в початковій школі.

Ключові слова: *тематичний контроль, іноземна комунікативна компетентність, мовна компетентність, оцінювання, рівень володіння іноземною мовою.*

Визначення проблеми. У сучасній методичній літературі питання контролю рівня володіння учнями іноземної мови (ІМ) висвітлені значно менше порівняно з іншими методичними проблемами, при цьому дослідження, як правило, пов'язані з підсумковим контролем. У той же час тематичний контроль (ТК) також є обов'язковим і дуже важливим у навчальному процесі видом оцінювання, але він є найменш розробленим у методиці. Крім того, практика вказує на наявність певних проблем у проведенні ТК та оцінюванні його результатів. Вони пов'язані, з одного боку, з багатооб'єктністю даного виду контролю, а з іншого – з місцем і часом його реалізації. Так, тематична організація навчального матеріалу передбачає накопичення певного лексичного та граматичного матеріалу в межах кожної теми і розвиток на цій основі комунікативних умінь учнів в усному та писемному мовленні. Відповідно до цього об'єктом ТК повинна бути не лише мовленнєва, але й мовна компетентність. Більш того, проведення ТК пов'язане з певними часовими обмеженнями, що викликає необхідність пошуку оптимальних форм його організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин проблеми. Аналіз сучасних досліджень виявив, що останнім часом питання пошуку оптимальних форм організації контролю іноземних досягнень молодших школярів стає дуже актуальним і викликає увагу багатьох дослідників. Так, науковці підкреслюють ініціюючий вплив мотивації на успішність навчання школярів взагалі [1 – 3] і на виконання ними контрольних завдань зокрема. Розв'язання проблеми реалізації мотиваційного аспекту контролю рівня сформованості іноземної комунікативної компетентності (ІКК) учнів дослідники вбачають у створенні в учнів установки на усунення прогалин у засвоєнні навчального матеріалу [4].

На жаль, незважаючи на інтерес вчених до мотиваційного контролю, питання організації тематичного оцінювання, його об'єктів не було висвітлено. Крім того, не була вирішена проблема подолання труднощів, пов'язаних з часовими обмеженнями під час ТК, що є дуже важливим у початковій школі, де закладаються основи формування та подальшого розвитку вторинної мовної особистості. Тому **метою статті** є виділення та детальне описання одного з найголовніших об'єктів ТК – мовної компетентності молодших школярів, а також розгляд шляхів контролювання та оцінювання рівня сформованості мовної компетентності молодших школярів у межах тематичної атестації.

Виклад основного матеріалу. Динаміка суспільного життя країни і пов'язані з нею перетворення, міждержавна інтеграція в галузі освіти, доступ до інформаційної різноманітності, до якісної освіти викликають потребу суспільства в громадянах, які вільно володіють ІМ. Тому загальною метою початкової мовної освіти є формування у молодших школярів елементарних рис вторинної мовної особистості, які роблять можливим міжкультурну комунікацію (у межах програмних вимог). Міжкультурна комунікація розглядається вченими як процес спілкування між комунікантами, які є носіями різних культур і різних мов. Таким чином, формування вторинної мовної особистості зумовлює формування міжкультурної та комунікативної компетентностей, які органічно і взаємно доповнюють одна одну.

Безумовно, ці дві складові міжкультурної комунікації дуже важливі, але в рамках нашої статті, з урахуванням етапу навчання ІМ, а також віку суб'єктів навчання й контролю, ми розглянемо тільки другу компоненту вторинної мовної особистості – комунікативну компетентність.

Так, термін іноземна комунікативна компетентність (ІКК) зазнає переосмислення разом з уточненням мети навчання ІМ у суспільстві. Велика кількість дослідників [5 – 8] та інші пов'язують ІКК зі здатністю особистості до вивчення ІМ і до спілкування ІМ з представниками інших культур.

Говорячи про комунікативну компетентність, необхідно підкреслити, що незважаючи на те, що багато дослідників визнають багатокомпонентність ІКК, вони досі не мають спільної думки відносно її структури. Більшість методистів відносять до базових складових ІКК мовну, мовленнєву, соціокультурну компетентності.

У нашій статті нас цікавить саме мовна складова ІКК. Так, під мовною компетентністю перш за все методисти розуміють знання та навички, завдяки яким індивідуум здатен інтегрувати та продукувати висловлювання, створені згідно з мовними нормами оформлення висловлювання певною мовою, для яких притаманна лексико-граматична та інтонаційно-синтаксична правильність [9]. Іншими словами, ці висловлювання ідентифікуються носіями мови як ті, які не мають нормативних відхилень від загальновідомих правил вживання мовних засобів у мовленні [8].

Повертаючись до теми нашого дослідження, ми маємо виділити структурні складові мовної компетентності, оскільки вони є одними з об'єктів тематичного контролю. Так, у структурному плані мовна компетентність, на думку К.Н. Гром, складається із:

- знань про правила лексико-граматичного оформлення фразових і понадфразових єдностей, про вимовні норми оформлення іншомовного мовлення, про інтонаційні норми створення вивчених фраз і понадфразових єдностей;
- навичок розпізнавання лексично та граматично припустимих висловлювань на ІМ, декодування мовних понять щодо мовленнєвих утворень на ІМ, образно-схематичне представлення мовної інформації про правила створення та оформлення фраз та понадфразових єдностей на ІМ, фонетичне, лексичне, граматичне, інтонаційно-синтаксичне оформлення висловлювань відповідно до літературних норм;
- здібностей до лінгвістичного спостереження та узагальнення його результатів.

Зазначена вище багатокомпонентність мовної компетентності як об'єкт тематичного контролю створює певні проблеми: перш за все, складність її об'єктивного оцінювання в межах одного контролюючого уроку, що потребує розробки чітких критеріїв оцінювання і комплексної системи тематичної атестації, по-друге, виникає проблема об'єктивного контролю рівня сформованості мовної компетентності молодших школярів через відсутність чітких уявлень про рівні володіння ІМ.

Питання виокремлення і визначення рівнів володіння ІМ розглядалось багатьма вченими як у вітчизняній, так і в зарубіжній методичній літературі (І.Л. Бім, К.М. Гром, О.О. Міролюбов, Л.В. Сафонова, О.Н. Міхалкіна, О.О. Паршикова, J.A. van Ek, Common European Framework of Reference, *Numes* etc.), у нашому випадку нас особливо приваблює робота О.О. Паршикової, оскільки вона детально описує саме базовий рівень А1, досягнення якого, відповідно до Рекомендацій Ради Європи, а також до вимог сучасної програми з ІМ, є основною метою навчання ІМ у початковій школі.

У Рекомендаціях Ради Європи рівень А1 являє собою найнижчий рівень генеративного володіння ІМ, який отримав назви «інтродуктивний», або «рівень відкриття». Передбачається, що на цьому рівні учень може спілкуватися за допомогою простих засобів мовлення у знайомих ситуаціях для задоволення нагальних потреб, а не лише використовувати лексично-організований набір ситуативно-специфічних фраз [7, с. 84]. Однак автори Рекомендацій ради Європи вважають, що саме в навчанні учнів початкових класів доречно виробити проміжні рівні навчання ІМ, оскільки виділений рівень окреслює лише підсумковий щабель, тобто рівень знань, навичок та умінь елементарного іншомовного спілкування учнів четвертого класу. У зв'язку з цим виникає необхідність уточнення цілей та змісту навчання ІМ молодших школярів на попередніх ступенях, наприклад, на кінець першого, другого та третього класів. Дослідження, яке було проведено О.О. Паршиковою, дозволило науково обґрунтувати виокремлення проміжних рівнів ІКК А1, а також уточнити їх умови та характеристики як проміжних об'єктів та цілей навчання ІМ у початковій школі. Так, автор розділяє рівень А1 (*Breakthrough*) *елементарний користувач* на А1.1. та А1.2, а також на підрівні А1.1.1 та А1.1.2, А1.2.1 та А1.2.2 [7, с. 95].

Опис виділених О.О. Паршиковою рівнів елементарного спілкування молодших школярів дозволив змодельовати в комунікативно-орієнтованому навчанні ІМ у початковій школі відповідні відтинки реального процесу комунікації, які зберігають, за словами Н.К. Складенко, істотні характеристики об'єкту [10, с. 3-7], тобто характеристики спілкування молодших школярів.

Ці рівні дозволяють уявити деяку перспективу в розробці форм контролю в системі шкільної освіти. На думку вчених [9], на початковому етапі навчання ІМ найбільші труднощі викликає відповідність до загальноєвропейських критеріїв і шкал оцінювання рівня володіння ІМ, на основі яких можливо було б визначити, наскільки учні володіють комунікативними вміннями.

Так, згідно з типовим стандартом, щодо мовленнєвої і мовної діяльності, суб'єкти повинні вміти працювати з навчальними, художніми, науково-популярними текстами, які посилені до сприйняття молодшими школярами; правильно й усвідомлено читати вголос (з необхідною інтонацією, паузами, логічним наголосом тощо) і читати мовчки; визначати тему й головну думку тексту; вміти створювати монологічне висловлювання (з відповідною темою), брати участь у діалогах (формулювання питань та творення відповідей).

Так, викладені вище положення освітнього стандарту допомагають нам не тільки визначити об'єкти контролю взагалі, а також дозволяють дібрати адекватні форми завдань, наприклад, перевірити сформованість умінь зіставляти і порівнювати речі й події доцільно, на наш погляд, перевіряти за допомогою вправ: «знайди ...відмінності», «що/яка лексична одиниця є зайвою...» тощо. Безумовно,

необхідно взяти до уваги вимоги чинної програми з ІМ, і, нагадаємо, у межах нашої роботи вважаємо доцільним спиратися на результати дослідження О.О. Паршикової.

Оскільки метою нашої статті є питання мовної складової елементарної ІКК як об'єкта ТК нас переважно цікавлять практичні завдання навчання і контролю з ІМ, які реалізуються в рамках мовного компонента елементарної ІКК. До мовного компонента відносять традиційно лексичну, фонологічну, граматичну та орфографічну компетентності. Розглянемо завдання зазначеного компонента елементарної ІКК на рівні А1 на основі розробок О.О. Паршикової, оскільки вони стосувались саме відповідних нашому дослідженню суб'єктів навчання та контролю. Так, на рівні лексичної компетентності у рецепції учні повинні пізнавати засвоєні лексичні одиниці у мовленнєвому потоці та поза ним і розуміти їх значення, а в продукції – імітувати звукову й графічну форму лексичних одиниць у та поза мовленнєвим потоком. Щодо фонологічної компетентності в рецепції – пізнавати звукову форму засвоєних лексичних одиниць та мовленнєвих зразків і співвідносити з їх значенням, інтонацію речень різних типів. У продукції: вимовляти засвоєні лексичні одиниці та мовленнєві зразки поза мовленнєвим потоком і в коротких простих реченнях відповідно до сформованих словесних та фразових стереотипів. У вченої немає дескрипторів завдань граматичного компонента ІКК на відповідному рівні. Відносно завдань формування орфографічного компонента, у рецепції учні мають пізнавати графічну форму заучених лексичних одиниць та мовленнєвих зразків і співвідносити з їх значенням; окремі букви та буквосполучення й озвучувати їх. У продукції: списувати/записувати з пам'яті окремі букви, буквосполучення, лексичні одиниці та мовленнєві зразки.

Щодо завдань формування мовного компонента ІКК на рівні А1.2, які ми розглядаємо як і об'єкти ТК, то з боку лексичної мовної компетентності учні повинні пізнавати засвоєні лексичні одиниці у нових синтаксичних конструкціях (А1.2.1); у змінній формі (А1.2.2) та розуміти їх значення. Уживати заучені лексичні одиниці та мовленнєві зразки в простих коротких реченнях адекватно до ситуації та комунікативного завдання на основі лексичних навичок словорозміщення (А1.2.1); та словозміни (А1.2.2). Завданнями формування фонологічного компонента на відповідному рівні висувуються можливості учнів пізнавати та продукувати фразові стереотипи, інтонацію речень різних типів і співвідносити їх з комунікативними завданнями (А1.2.1); звукові образи знайомих лексичних одиниць у новій формі (А1.2.2). У граматиці школярі мають опанувати основні синтаксичні конструкції та узагальнити деякі мовні закономірності: порядок слів у простих реченнях різних типів (А1.2.1); відмінювання дієслів, іменників та займенників (А1.2.2). Щодо завдань формування орфографічного компонента ІКК, то учні повинні пізнавати та озвучувати всі букви та буквосполучення, узагальнити деякі правила читання та правопису (А1.2.1), вивчити деякі винятки правопису та читання (А1.2.2).

Усе викладене вище допоможе у виділенні об'єктів ТК. Отже, на основі зіставлення стадій вікового розвитку учнів початкової школи із стадіями засвоєнням ними ІМ були визначені та науково обгрунтовані проміжні рівні елементарної ІКК, які передують зазначеному в програмі рівню А1 (А1.1: А1.1.1 та А1.1.2, а також А1.2: А1.2.1 та А1.2.2). Підкреслимо, що згідно з даними психолінгвістичних досліджень, рівень А1.2 досягається залежно від умов навчання та вікових особливостей учнів через півтора-два роки після початку навчання молодших школярів ІМ, тобто в загальноосвітній школі, згідно з державною програмою, навчання ІМ починається з першого класу, то з урахуванням більш розвинених пізнавальних та інших вікових можливостей учнів рівень А1.2 може бути досягнутий за півтора року, після другої половини другого класу.

Проведення ТК на кожному рівні та підрівні потребує використання такої форми організації, яка б враховувала не тільки часові обмеження, але й багатооб'єктність цього виду контролю. Нагадаємо, що комплексна сценарна гра, за результатами попереднього дослідження, є адекватною особливостям ТК формою.

Нагадаємо, що зміст кожної контрольної гри як форми ТК навчальних досягнень молодших школярів переважно залежить від змісту вивченої теми, від її складових, але зазначимо, що вважаємо доцільним контролювати рівень сформованості орфографічного та фонологічного компонентів опосередковано, імпліцитно, скажімо, під час контролю лексичної компетентності школярів можливо перевіряти рівень сформованості орфографічних навичок у письмовій формі завдань і фонологічних навичок в усній формі тощо, оскільки це допоможе зберегти час. Щодо вправ ТК, які спрямовані на контроль саме мовної компетентності молодших школярів, вважаємо, що, перш за все, вони мають відповідати загальнометодичному принципу комунікативності, тобто мовленнєві дії учнів повинні бути вмотивовані й ситуативно зумовлені, крім того, вправи мають бути адекватними об'єктам ТК, тобто перевіряти рівень сформованості мовної компетентності. Відповідно, зміст контрольної тематичної гри складатимуть аспекtnі (лексичні, граматичні тощо) умовно-мовленнєві вправи. Підкреслимо, що конкретизація складу контрольної гри, а саме включення вправ у тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності з того чи іншого аспекту мови, зумовлена змістом відповідної навчальної теми.

Як зазначалось вище, спрямованість вправ, їх зміст повністю залежить від теми, що вивчається. Ми вирішили навести лише один приклад умовно-комунікативної вправи, яка спрямована на контроль

мовленнєвої граматичної компетентності другокласників на рівні А 1.1.2 (рисунок 1). Тема гри – «Actions», основними героями гри були маленькі далматинці. Завдання до вправи:

Деякі далматинці були в таборі для цуценят, там вони також подорожували у джунглях. Після подорожі цуценята написали листа, але..., мабуть, вони писали брудними лапами і деякі місця неможливо розібрати. Допомоги, будь ласка, заповніть пропуски в листі.

Jungles

Jungles are hot, wet places. They are very green because it often 1..... there. A lot of flowers, plants and animals live in jungles. There 2..... big rivers in a lot of jungles. Some of 3..... have crocodiles in!

4 ..... people who live in a jungle have their homes next to a river or a waterfall because they need water. The people can drink the water or 5..... fishing on it. People often go up or down the river 6..... boat. Rivers are like roads in a jungle.

1.	rain	raining	rains
2.	was	is	are
3.	it	them	me
4.	Many	Any	Every
5.	go	goes	going
6.	in	by	on

Рисунок 1 – Приклад умовно-комунікативної вправи для другокласників

Проведені попередні дослідження в галузі оцінювання рівня сформованості мовної компетентності в межах ТК виявили, що оцінюванню саме цієї компетентності відповідає еталонна шкала, яка призначена для представлення оцінки числом. Проте вважаємо доцільним змінити «принцип віднімання» (від відповідного еталону й вищої оцінки віднімають бали) [11, с. 2-6] на «принцип накопичення балів» [9, с. 200]. Іншими словами, завдання, спрямовані на контроль рівня сформованості мовної компетентності, мають супроводжуватися ключами й таблицею підрахунку балів, на основі якої буде виводитись сумарна оцінка за виконане завдання. Необхідно пам'ятати, що ця оцінка повинна відповідати прийнятим критеріям контролю і співвідноситись з еталоном – 12-бальною системою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження, які були викладені вище, допоможуть вчителям з ІМ у виділенні об'єктів ТК, а саме в межах такого важливого об'єкту ТК, як мовна компетентність рівня сформованості ІКК учнів початкової школи.

Узагальнюючи викладене вище, нагадаємо, що контрольна гра є оптимальною формою організації ТК рівня сформованості мовної компетентності як важливої складової ІКК молодших школярів на різних навчальних рівнях та підрівнях, оскільки саме комплексна сценарна гра дозволяє перевірити всі об'єкти ТК у відведений програмою час. Крім того, в початковій школі гра є мотивоформуючою формою прихованого контролю, що спонукає школярів переорієнтуватися з результату контролю на процес.

Результати дослідження також можуть бути основою для розробки контрольних ігор, що спрямовані на ТК мовленнєвої компетентності, тобто, матеріали дослідження можливо використовувати під час розробки, проведенні та оцінюванні мовленнєвого компоненту ТК з англійської мови в початкових класах.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на використання вказаних вище ігор на різних навчальних рівнях.

Бібліографічний список використаної літератури

1. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: методичні рекомендації / Н.М. Бібік, О.Я. Савченко, Т.М. Байбара, М.С. Вашуленко під ред. Н.М. Бібіка. — К.: Початкова школа, 2004. — 128 с.
2. Коломинова О.О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання успішного англомовного спілкування: автореф. дис. ...канд. пед. наук 13.00.02 / О.О. Коломинова. — К., 1998. — 17 с.
3. Малихіна О. Особистісно зорієнтована модель навчання та її аксіологічна сутність / О. Малихіна // Рідна школа. — 2002. — № 10. — С. 13–16.

4. Петрашук О.П. Тестовий контроль як засіб оптимізації управління навчальним процесом з іноземної мови / О.П. Петрашук // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. КДЛУ — 2000. — № 2. — С. 234–341.
5. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учеб. пособие / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. — М.: Издательский центр «Академия», 2004. — 336 с.
6. Гром Е.Н. Содержание и формы контроля уровня сформированности иноязычной коммуникативной компетенции у учащихся 10-11 классов школ с углубленным изучением иностранных языков: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Е.Н. Гром. — М., 1999. — 315 с.
7. Паршикова О.О. Комунікативно-ігровий метод навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи (теоретично-методологічний аспект): монографія / О.О. Паршикова. — Донецьк: Вид-во «Вебер», 2009. — 296 с.
8. Сафонова В.В. Английский язык. Школа с углубленным изучением иностранных языков. 2-11 классы / В.В. Сафонова. — СПб.: Астрель, 2007. — 240 с.
9. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. українського видання С.Ю. Николаева. — К.: Ленвіт, 2003. — 273 с.
10. Склярєнко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і умінь / Н.К. Склярєнко // Іноземні мови. — 1999. — № 3. — С. 3–7.
11. Маскалюк Л.В. Реалізація мотиваційного компонента контролю англomовної лексичної компетенції молодших школярів: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Маскалюк Л.В. — К., 2010. — С. 56–93.

Надійшла до редакції 2.09.2013 р.

Маслиева Е.С. Тематический контроль уровня сформированности языковой компетентности младших школьников по иностранному языку

Рассматривается важная составляющая иноязычной коммуникативной компетентности – языковая компетентность, являющаяся одним из объектов тематического контроля. Анализируются способы контроля и оценивания уровня сформированности языковой компетентности в рамках тематической аттестации по иностранному языку в начальной школе.

Ключевые слова: тематический контроль, иноязычная коммуникативная компетентность, языковая компетентность, оценивание, уровень владения иностранным языком.

Maslieva E.S. Progress testing of primary schoolchildren foreign language proficiency level

This article deals with detailed analysis of such an important component of primary pupils foreign language communicative competence as language proficiency being a part of progress testing. In addition to this, ways of testing and language proficiency assessment during the progress testing organization in primary school are analyzed in this article.

Keywords: progress testing, foreign language communicative competence, language proficiency, assessment, foreign language proficiency level.